

References

1. **Venger A. L.** Vospitaniei obuchenie detey doshkolnogo vozrasta s narusheniyami povedeniya i deyatelnosti / A. L. Venger // Spetsialnaya doshkolnaya pedagogika: Uchebno-metodicheskoe posobie. / Podred. E. A. Strebelevoy. – M.: Izd.tsentr “Akademiya”, 2001. – S. 256-277.
2. **Zabramnaya S. D.** Metodicheskie rekomendatsii k posobiyu "Prakticheskiy material dlya provedeniya psihologo-pedagogicheskogo obsledovaniya detey": Posobie dlya psihologo-pedagogicheskikh komissiy / S. D. Zabramnaya, O. V. Borovik. – M.: Vlados, 2003 – 32 s.
3. **Synov V. M.** Psykholohiia rozumovo vidstaloj dytyny / V.M.Synov, M.P.Matvieieva, O.P.Khokhlina – K.: Znannia, 2008. – 359 s.
4. **Stadnenko N. M.** Metodyka diahnostyky vidkhylen v intelektualnomu rozvytku molodshykh shkoliariv / N. M. Stadnenko, T. D. Illiashenko, A. H. Obukhivska. – Vyd. 2-e, pererob. idop. – Kamianets-Podilskyi : Vyd. PPZvoleiko D. H., 2006. – 36 s.

Received 15.10.2018

Accepted 16.11.2018

DOI: 10.32626 / 2413-2578.2018-12.301-309

УДК 376:061.2:37.014

О.Г. Ферт

olia_yulia@ukr.net

ОСВІТНІЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТИ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

Відомості про автора: Ферт Ольга Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної педагогіки та інклюзії факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів, Україна. У колі наукових інтересів: навчання дітей з розладами поведінки та емоцій (гіперактивний розлад з дефіцитом уваги), формування системи комплексної допомоги дітям з порушеннями психічного розвитку, інклюзивна освіта. Email: olia_yulia@ukr.net

Contact: Olga G. Fert, Ph.D., Associate Professor, Department of Correctional Education and Inclusion of Educational Faculty at Lviv National Ivan Franko University. Lviv, Ukraine. Academic Interests: education of children with behavioral and emotional disorders (Attention Deficit Hyperactivity Disorder), the formation of integrated care for children with behavioral disorders, inclusive education. Email: olia_yulia@ukr.net

Відомості про наявність друкованих статей: 1. **Fert O. Inclusion of Children with Mental Disabilities as an Educational Problem** //Fert O./Konińskie Studia Społeczno-Ekonomiczne/ Konin. Poland, 2017,3, nr 4 p. 293—300, DOI [10.30438/ksse.2017.3.4.4]. 2. **Ферт О.Г.** Основні закономірності диференційованого підходу до дітей з порушеннями психічного розвитку в інклюзивному освітньому процесі.//Ферт О.Г./Актуальні питання корекційної освіти. Збірник наукових праць/Кам'янець- Подільський. Медобори 2006. 2017/ Вип.10 с.370-379. 3. **Ферт О.Г.** Сучасні підходи до проблеми порушень психічного розвитку у дітей //Ферт О.Г./ Науковий часопис (Корекційна педагогіка та спеціальна психологія). НПУ ім. М.П. Драгоманова Випуск 34 с.80-85, 2017.

Ферт О.Г. Освітній та соціальний компоненти комплексного підходу до організації інклюзивного простору. У статті йдеться про ключові складові імплементації інклюзивного підходу до навчання та соціалізації дітей з особливостями психофізичного розвитку. Аналізується провідний досвід у досягненні основних положень успішного забезпечення навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього середовища. Висвітлюються особливості реалізації універсального дизайну у навчанні та диференційованого підходу до побудови навчального процесу в сучасних умовах реформування освітньої політики в Україні. Ключовим моментом у теорії впровадження моделі інклюзивної освіти є готовність самої школи до прийому всіх учнів із їх унікальними потребами та індивідуальними відмінностями, адаптація педагогічних підходів, організація та планування навчального процесу згідно з особливостями кожного учня.

Ключові слова: інклюзивний підхід, універсальний дизайн у навчанні, диференційоване викладання

Образовательный и социальный компоненты комплексного подхода к организации инклюзивного пространства. В статье описаны ключевые составляющие ымплементации ынклюзивного подхода к социализации и обучению детей с особенностями психофизического развития. Анализируется передовой опыт в достижении основных положений успешного обучения детей с особыми потребностями в общеобразовательной среде. Представлены особенности реализации универсального дизайна в обучении та дифференцированного подхода к построению учебного процесса в современных условиях реформирования обраховательной политики в Украине. Ключевым моментом в теории внедрения модели инклюзивного образования является готовность школы к приему учеников с их уникальными потребностями и индивидуальными особенностями, адаптация педагогических подходов, адаптация и

планирование учебного процесса в соответствии с особенностями каждого учащегося.

Ключевые слова: инклюзивный подход, универсальный дизайн в обучении, дифференцированное обучение.

The Educational and Social Item of The Systematic Approach to Inclusive Environment Organization. The article deals with the implementation of key components of an inclusive approach to the education and socialization of children with special needs. The advanced experience in achieving successful education of children with disabilities within general school environment is analyzed. The features of universal design in education and differentiated approach to the construction of the educational process in modern conditions of reforming educational policy in Ukraine is highlighted.

The key point in the theory of model implementation of inclusive education is the willingness of the school to accept all students with their unique needs and individual differences, adapting pedagogical approaches, organization and planning of the features according to each student.

The key point in the theory of the implementation of the model of inclusive education is the willingness of the school to accept all the students with their unique needs and individual differences, the adaptation of pedagogical approaches, the organization and planning of the educational process in accordance with the characteristics of each student. Without the positive attitude of the school staff, any attempts to include children with special educational needs in the educational environment are can failure. In general, the success of each teacher is determined by his attitude, the level of pedagogical skill, the ability to solve problems, as well as important is the support of the school administration and colleagues. However, there is no ready-made recipe on how to bring any student in any situation to a general school.

The theoretical approaches to the organization of inclusive education are based on the provisions of the social and human rights model of disability and provide the implementation of full social inclusion for all people with disabilities.

Key words: inclusive approach to design for learning, differentiated instruction

Постановка проблеми. Не існує жодної формули, що гарантувала б успішний результат у реалізації інклюзивної освіти. Немає жодного сумніву, що, в ідеалі, інклюзія передбачає залучення всіх учнів у всі аспекти навчання та шкільного життя. Отже, масові школи повинні задовольняти потреби усіх учнів. Це означає, що сама школа має серйозно пристосовуватися, щоб стати справді інклюзивною. Це передбачає шанобливе ставлення до будь-яких відмінностей, а не лише вад розвитку та розладів навчальних навичок дитини. Тут розуміємо відмінність у різних її проявах, зумовлену тендером, культурним

середовищем, рівнем здібностей, сексуальною орієнтацією, соціально-економічними умовами, релігією та будь-якими чинниками, які впливають на навчання та/або розвиток. Такий теоретичний підхід до інклюзії не означає, що діти з відмінними навчальними потребами не отримують допомоги спеціаліста чи з ними не проводиться додаткових занять після уроків, якщо в них є потреба. Він свідчить про те, що це лише один із багатьох варіантів, який доступний або власне має надаватися всім учням [4, с. 5-8].

Освіта для учнів із особливими потребами та зміни в освітній системі відбувається під впливом:

1. батьків, які займались адвокатством інклюзії своїх власних дітей та повної участі в школах;

2. часу, який вимагає надання громадянських прав та прав людини всім громадянам; суспільство підтримує ідею, що жоден громадянин не може бути позбавлений права піти до школи, отримати роботу та брати участь у діяльності громади через свою релігію, культуру, мову, стать або неповносправність;

3. географії, транспорту та зв'язку, що унеможливили практичне відокремлення учнів; батьки не бажали, щоб їх діти подорожували на велику відстань до школи; виглядало непрактичним розділяти населення з різними вадами та перевозити людей до альтернативних шкіл, тоді коли вони могли отримати прилаштування в звичайних школах; зв'язок із фахівцями став легшим, потреба дітям жити далеко від дому, щоб отримувати консультацію лікаря, аби лікування стало менш критичним;

4. економістів, які надали підтримку та заохотили проведення змін на практиці; провінції надавали фінансування інклюзивної практики через навчання вчителів, прийняття на роботу помічників учителів та адаптацію шкіл, щоб зробити їх універсально доступними;

5. суспільства, яке прийняло членів своєї громади такими, що мають право почуватися захищеними та включеними;

6. професійних лідерів, які зробили можливим надати учням якісну освіту; лідерство шкіл та професійних груп очолило підтримку інклюзії; це відбувалося за позитивного керівництва та підтримки, за якої школи радо вітали всіх дітей, що потрапили до них;

7. політичної ідеології, яка окреслила політику та забезпечила лідерство; переконання того, що інклюзія та інклюзивна практика впливають на політику, є інклюзивним.

Мета статті. Ключовим моментом у теорії впровадження моделі інклюзивної освіти є готовність самої школи до прийому всіх учнів із їх унікальними потребами та індивідуальними відмінностями, адаптація педагогічних підходів, організація та планування навчального процесу згідно з особливостями кожного учня. Як свідчить практика, втілення інклюзивних принципів у життя вимагає змін не лише у структурі та способах роботи шкіл, а також у ставленні багатьох учителів спеціальної

та загальної освіти, які раніше могли вбачати свою роль у тому, щоб навчати певну “категорію” дітей [3, с. 21-23]. Слід зазначити, що позитивне ставлення є вирішальним для успіху інклюзії. Без позитивного ставлення персоналу школи будь-які спроби включення дітей із особливими освітніми потребами до загальноосвітнього середовища приречені на невдачу. Загалом успіх кожного вчителя визначається його ставленням, рівнем педагогічної майстерності, здатністю вирішувати проблеми, а також підтримкою з боку адміністрації школи та колег. Попри те немає готового рецепту, як залучити будь-якого учня в будь-якій ситуації до загальної школи.

Виклад основного матеріалу. Для шкіл ставати на шлях інклюзії важливо саме тому, що він вимагає високого рівня вчительської компетентності та організаційних змін, спрямованих на підвищення ефективності навчального процесу. Розвиток прогресивної освітньої практики та вдосконалення таким чином навчальної діяльності, в загальному, має бути найпершою метою кожного вчителя й кожного навчального закладу [4, с. 6-7].

Педагоги, які працюють в інклюзії, повинні добре уявляти її складові:

1. Навчання дітей із особливими освітніми потребами в тих навчальних закладах, які б вони відвідували, якби не мали інвалідності.
2. Кількість дітей із особливими потребами в школі природно пропорційна їхній загальній кількості в населеному пункті.
3. Прийняття всіх людей без винятку та об'єднання їх у змішані групи.
4. Зарахування всіх дітей із особливими потребами в школи та класи відповідно до їхньої вікової категорії й року навчання.
5. Координація, що здійснюється на місцях, управління навчальним процесом та розподілом ресурсів.

6. Децентралізований підхід до навчання, принцип ефективності як провідний у роботі школи [5, с. 45-67]. Слід зазначити, що не кожна спроба впровадження інклюзивної моделі є вдалою; і на підставі таких даних деякі фахівці закликають відмовитись від масового застосування цієї практики та обмежити її аудиторію дітьми, чії потреби не є дуже значними. Але ця аргументація є хибною. Скажімо, дитина не може опанувати математику, не є надто здібною, але при тому має нормальний інтелект. У таких випадках учитель, як правило, шукає підходи до навчання дитини, випробовує різні методи. Так само й хороший учитель у інклюзивному класі буде шукати можливості навчання кожної дитини, незалежно від її особливих потреб. Висновки наукових досліджень дають право стверджувати, що інклюзія є ефективною, коли йдеться навіть про учнів із найбільш очевидними та значними потребами – якщо вчителі беруть ініціативу на себе, якщо існує культура спільних цінностей і щире прагнення вдосконалити свою

практику [2, с. 16-30]. Надзвичайно важливими складовими у формуванні якісного інклюзивного навчання є вміння вирішувати проблеми та співпрацювати в команді. Ці речі є типовими для Канади, в Україні, в силу відомої історичної специфіки, вчителі лише починають учитися демонструвати навички лідерства та співпраці.

Розглянемо передумови успішного впровадження інклюзії, які є доведеними в працях к дослідників, досвід яких починає застосовуватися також у межах української системи освіти.

1. *Логічне обґрунтування.* Усі працівники навчального закладу беруть участь у розробці логічного обґрунтування інклюзії; учасники процесу мають бути добре поінформовані про її переваги для всіх учнів.

2. *Обсяг діяльності.* Школа розпочинає з малого, обережно вчиться на своїх помилках (один, два учні), аналізує успіхи, перед тим як залучати ширше коло дітей.

3. *Темп.* У різних навчальних закладах інклюзивна форма навчання впроваджується з різною швидкістю. Досягти успіху допоможе послідовна співпраця з усіма зацікавленими сторонами та регулярний аналіз темпу втілення змін.

4. *Ресурси.* Якщо є додаткове ресурсне забезпечення, його намагаються отримати. Школи мають також творчо використовувати ресурси для підтримки інклюзивного навчання. Надання адекватних ресурсів допомагає забезпечити відданість справі всіх тих, хто долучається до впровадження інклюзії.

5. *Відданість справі.* Співпраця між усіма сторонами інклюзивного процесу сприятиме формуванню в них бажання й готовності працювати над досягненням цілей інклюзії в довготерміновій перспективі. Якщо члени команди залучені до реалізації певного проекту, вони почуваються частиною спільної справи, в них формується більш відповідальне ставлення.

6. *Ключовий персонал.* Члени колективу, які відіграють головну роль в інклюзивному процесі, виступають в якості лідерів та мотивують інших. Їх завдання – створювати умови для рівноправної співпраці між усіма представниками шкільної громади. Вважається, що вони відповідають за успіх інклюзії не більше, ніж будь-який інший член педагогічного колективу.

7. *Батьки.* Батьків раді бачити в школі як партнерів по співпраці. Їм надається підтримка, а педагоги використовують їхні думки, знання, вміння.

8. *Лідерство.* Керівництво школи створює умови для співпраці в шкільних командах, які діють у напрямі інклюзії, надає індивідуальну підтримку учасникам таких команд і забезпечує реалізацію ідей.

9. *Зв'язок із іншими ініціативами.* Інклюзія розглядається як невід'ємна частина загального процесу вдосконалення навчального

закладу, і її зв'язки з іншими прогресивними ініціативами чітко визначені [1, с. 155-168].

Надзвичайно важливою складовою ефективною організації інклюзивного навчання є відповідна підготовка вчителів. Досвід свідчить про те, що існують два шляхи набуття знань та якостей ефективного інклюзивного вчителя. Перший – через допрофесійну підготовку, другий пов'язаний із професійним розвитком учителя-практика. Вчителям – початківцям необхідно мати відповідні базові знання, що дають можливість ефективного професійного вдосконалення. Учителі, які в перший рік своєї роботи скористалися можливостями додаткового навчання в межах додаткових професійних курсів, більш упевнено підходили до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та зауважували, що їм вдалося збагатити свої навички в цій галузі.

Одним із найважливіших чинників упровадження інклюзивної форми освіти є відповідне навчально-методичне забезпечення. Сюди відносимо відповідний дизайн курикулуму, диференційоване викладання та концепцію, яка охоплює усі аспекти організації інклюзивного навчання- універсальний дизайн у навчанні [3, с. 67-69].

Курикулум складається з двох рівнів – основного (базового) і спеціалізованого (варіативного). До «основного» курикулуму входять предмети, які є базовими та необхідними для всіх учнів. Термін «спеціалізований курикулум» охоплює всі інші аспекти курикулуму, які умовно можна назвати неосновними. Цей рівень має велике значення: він допомагає збагатити, поглибити основний курикулум, розширює його межі та надає йому різноманітності. Та незалежно від особистості учня, в навчальному процесі мають бути представлені два рівня курикулуму. Тільки поєднавши їх можна надати дитині відповідний навчальний досвід. При цьому дитина спирається на міцний фундамент і традиційні шкільні дисципліни, які, за висновками науковців, залишаються важливими й актуальними для нашого сьогодення.

Термін «диференційоване викладання» переважно стосується способу впровадження, тобто педагогічних прийомів і методів, які вчитель використовує на уроці для опанування різноманітним учнівським колективом належно розробленого курикулуму [1, с. 146]. Немає жодної країни, де курикулум автоматично підходить би для всіх учнів у тій формі, в якій його публікують для вчителів. Тому професійні вчителі беруть курикулум, який вони зобов'язані викладати, за основу для розроблення змістовних навчальних завдань, корисних і доступних для всіх дітей у класі. Про педагогів, які здатні в такий спосіб інтерпретувати офіційний курикулум, можна сказати, що вони практикують *універсальний дизайн у навчанні* [1, с.144].

У педагогіці поняття універсального дизайну вживають порівняно недавно. Зародилася ця концепція в архітектурі з метою забезпечення фізичного доступу до будівель для людей із інвалідністю. З часом ідея доступності поширилась і на інші галузі, дискусії щодо застосування цієї концепції до організації навчання тривали більше 25 років. Відтак, більшість учасників обговорення погодили три керівні принципи універсального дизайну для навчання:

1. *Множинні (гнучкі) способи представлення матеріалу.* Це означає, що інформація надається в кількох форматах: через пояснення вчителя, колективне обговорення, відмінні навчальні завдання, з акцентом на візуальному, аудіальному та кінестетичному способах сприйняття.

2. *Множинні способи вираження.* Учням надаються різні можливості для демонстрації знань, вмій та навичок. Тобто використовуються додаткові методи перевірки знань на відміну від використання лише письмової роботи або тесту. Це можуть бути візуальні та вербальні презентації тощо.

3. *Множинні способи залучення.* Тут враховуються інтереси всіх учнів, підвищується рівень мотивації. Відповідно до цього принципу вчитель має враховувати відмінності між учнями в плані їхніх індивідуальних потреб, стилів навчання, здібностей та інтересів [6, с. 27-40]. Отже, універсальний дизайн у навчанні – це спосіб організації діяльності з опанування матеріалу шкільної програми таким чином, щоб вона була доступною для всіх, а сфера диференційованого викладання лежить у площині педагогічних прийомів і методів, тобто означає власне спосіб упровадження.

Ця відмінність є досить суттєвою. «Універсальний дизайн у навчанні» передбачає не лише планування, а «диференціація» – не лише його впровадження. Це пояснюється тим, що диференційований підхід до викладання курикулуму необхідно застосовувати ще на етапі його розробки, тобто дизайну; спосіб побудови навчальних завдань, своєю чергою, має безпосередній вплив на їх впровадження (методику викладання).

Для розвитку та формуванні особистості велике значення має диференціація викладання. В сучасній педагогічній психології під диференційованим викладанням розуміють форму організації навчального процесу, при якій учитель працює з групою учнів, сформованою з урахуванням загальних індивідуально-психологічних особливостей, що мають значення для навчального процесу. Індивідуалізація навчання означає врахування особливостей особистості кожного учня в класі.

У першому випадку беруться групові, в другому – індивідуальні особливості, і диференційоване навчання виступає як умова та засіб

індивідуалізації. На відміну від диференційованого підходу, сучасне традиційне навчання означає авторитарну пояснювально-репродуктивну систему без урахування індивідуально-психологічних особливостей школярів.

Парадигма традиційного навчання скерована на засвоєння знань, вмінь, навичок, стандартів навчання, зберігає пріоритет інформованості особистості над її розвитком і культурою, перевагу раціонально-логічної сторони пізнання над чуттєво-емоційною.

«Диференціація забезпечує систематизований підхід до навчання різнопланового дитячого колективу та є важливою складовою в плануванні навчального процесу». Тобто при плануванні уроків у інклюзивному класі вчитель має враховувати власне зміст та технологію його викладання.

Звичайно, сучасні методи планування й організації навчального процесу навіть у розвинених країнах мають свої певні недоліки та контрверсійні сторони, але можливість організації навчання з їх допомогою на основі сильних сторін і потреб конкретного учня зі збереженням інклюзивного характеру повсякденного навчального процесу є цілком реальною.

Висновок. Отже, теоретичні підходи до організації інклюзивної освіти базуються на положеннях соціальної та правозахисної моделі інвалідності й передбачають втілення повної соціальної інклюзії стосовно всіх людей із відмінностями, а не лише з особливими освітніми потребами та інвалідністю.

References

- 1. Lorman T.** Inku'zivna osvita : Proekt. – K., 2010. – 295 s.
- 2. Crawford C.** Non-residential Supports and Intellectual Disability: A Review of the Literature on Best Practices, Alternatives and Economic Impacts / Cameron Crawford. – Vancouver : UBC Community Living Research Project, 2006. – 97 p.
- 3. Loreman T.** Integration: Coming from the outside / T. Loreman // Interaction. – 1999. – № 3(1).
- 4. Loreman T.** Working towards full inclusion in education / T. Loreman, & J. M. Deppeler // The national Issues Journal for People with a Disability. – 2001. – № 3(6).
- 5. Smith W. J.** Equal educational opportunity for students with disabilities: Legislative action in Canada / W. J. Smith. – Montreal, Quebec : Office of Research on Educational Policy, McGill University, 1994. – 345 p.
- 6. Zeff R.** Universal Design across the Curriculum / R.Zeff // New Directions for Higher Education. – 2007. – № 137. – P. 27–44.

Received 14.10.2018

Accepted 16.11.2018